

blematičnosti iskanja »lastništva« pesmi (npr. Marija Klobčar) ter medkulturnim in mednarodnim delovanjem zbiralcev in raziskovalcev (Sigrid Rieuwerts, Sonja Petrović, Rita Treija idr.). Iz predstavitev so se zrcalili različni raziskovalni pristopi: od tekstne analize do kontekstualnih in performativnih raziskav. Vse usmeritve in pristope pa je povezovalo prepričanje, da pesemsko izročilo ne more biti preučevano zgolj v nacionalnem okviru, saj je vedno vpeto v širše okolje in kulturne tokove. Ob tem se je izrisoval pomen takih mednarodnih srečanj in izmenjave raziskovalnih spoznanj kot prostora povezovanja, odpiranja novih vidikov in novih spodbud za nadaljnje, skupno raziskovanje.

Konferenci je poleg samega znanstvenega dajal pečat tudi bogat spremljevalni program, ki nam je približal ljudsko pesem in ljudi Algarva. Ekskurzija v Silves, kjer smo si ogledali znamenito utrdbo, in v Lagos, od koder smo se s čolnom odpeljali na ogled čudovitih pečin, pa nam je razkrila lepote Portugalske in njene zgodovine.

Marjeta Pisk

Marija Stanonik, *Zgodovina slovenske slovstvene folklore. Od srednjega veka do sodobnosti.* (Ljubljana: Slovenska matica 2009. – 504 str.)

Na začetku leta 2010 je z letnico 2009 pri založbi Slovenska matica izšla prva znanstvena monografija z zgodovinskim pregledom slovenske slovstvene folklore od srednjega veka, tj. od najzgodnejših pisnih virov, do sodobnosti, in sicer do ustanovitve Inštituta za slovensko narodopisje (1951), ko so se s slovstveno folkloro začeli poklicno ukvarjati strokovnjaki. Obsežno delo na 504 straneh v formatu A4 in dokaj drobnem tisku je nastajalo sočasno s štirimi drugimi znanstvenimi monografijami iste avtorice, ki so v zadnjem desetletju izšle pri založbi ZRC SAZU. V njih Marija Stanonik utemeljuje slovstveno folkloristiko kot samostojno in hkrati interdisciplinarno vedo: v prvi knjigi, *Teoretični oris slovstvene folklore* (2001), obravnava in utemeljuje terminologijo, v drugi, *Slovstvena folkloristika* (2004), se zavzema za samostojnost te vede nasproti literarni vedi in širše filologiji ter etnologiji na drugi strani, v knjigi *Procesualnost slovstvene folklore* (2006) se ukvarja s predstavitvijo slovstvene folklore kot nikoli dokončnega »izdelka«, ki z zapisom v ponovljivo obliko prestopi mejo folklorizma, v četrti, *Interdisciplinarnost slovstvene folklore* (2008), pa predstavi, s katerimi sorodnimi disciplinami se lahko slovstvena folkloristika povezuje, in hkrati pokaže, da je snov njenega preučevanja, tj. slovstvena folklor, uporabna za številne druge stroke.

Manjkal je torej le še pregled snovi, ki ga prinaša nova knjiga *Zgodovina slovenske slovstvene folklore. Od srednjega veka do sodobnosti.* Snov je urejena v poglavja po obdobjih, da prikaže širši družbeni kontekst in tudi miselnost posamičnega obdobja ter pokaže na vzporednice in odmike z literarnozgodovinskimi obdobji, npr. vzporednost in pretakanje snovi iz slovstvene folklore v literaturo in narobe. Z izjemo poglavja o srednjem veku, v katerem avtorica povzema izsledke raziskav Ivana Grafenauerja, v vseh naslednjih z opiranjem na lastne raziskave sistematično obravnava vse tri vrste slovstvene folklore: folklorne obrazce, folklorne pesmi in folklorno prozo, v njih pa snov razvršča še po žanrih in motivih, pri čemer mnogo temeljiteje obdela prvo in zadnjo skupino, ki doslej še nista bili deležni poglobljenejše obravnave.

V več desetletjih študija je avtorica za vsako obdobje posebej pregledala nepredstavljivo količino virov: najrazličnejše priročnike, slovarje, periodiko vseh vrst, leposlovje, zbirke, neobjavljeno in včasih težko dosegljivo gradivo po knjižnicah in arhivih, pa tudi raziskave oz. ugotovitve raziskovalcev, ki so se ukvarjali s katerim od obdobj, s specifično folklorno snovjo ali s tem povezano temo. Osrednje besedilo tako spremljajo številni navedki, s katerimi so ponazorjeni stiki med avtorji, njihovi nazori in premisleki o različnih plasteh družbenega in kulturnega dogajanja, kakor jih je mogoče zasledovati v glasilih, revijah in drugih objavah ter v arhivskem gradivu.

Pregled folklorne snovi kaže, da je gradivo v posamičnem obdobju z vidika vrst različno pestro in obsežno, v različnih oblikah in načinih zapisa, z različnimi funkcijami, prav tako je tudi različno dostopno in raziskano. Pri večini poglavij so poudarjena tudi specifična vprašanja o obravnavanem obdobju. Glavni razdelki poglavij so različno podrobno razčlenjeni. Najtemeljitejše obravnave je deležno obdobje realizma, ki obsega več kot tretjino monografije. Poglavja o slovstveni folklori po obdobjih si sledijo v naslednjem zaporedju.

Slovstvena folklor v obdobju srednjega veka. Avtorica na nekaj straneh pregleda delo Ivana Grafenauerja, popiše snovi in metodologije, s katerimi se je loteval raziskav slovstvene folklore najprodnornejši slovenski medievalist.

Slovstvena folklor v obdobju protestantizma. Od prve slovenske knjige lahko spremljamo pisne vire z zapisi slovstvene folklore. Avtorica skuša mdr. ugotoviti, kako so protestanti sami doživljali prestop iz agrafične v grafično kulturo. V Trubarjevih uvodih je, s konfesionalnim namenom, veliko folklorne snovi, zapisani so prva pravljica, vremenski pregovori, pesmi, prav tako je Bohorič za ponazorila v svoji slovnici vključil razne pregovore, zato lahko strokovne zametke iščemo že v tem obdobju. Poseben podrazdelek je »Folklorni žanri v vlogi zbadanja« (sramotilne pesmi, vzdevki, vzkliki ipd. obeh sočasnih taborov za nasproti tabor).

Slovstvena folklor v obdobju katoliške prenovne in baroka. Od tega poglavja naprej avtorica v posebnem razdelku obravnava tudi jezik in kontekst. V razdelkih o vrstah slovstvene folklore iz teh dveh obdobj se najde izjemno veliko gradiva o genezi posamične snovi. Razdelek o folklornih obrazcih je podrobneje razčlenjen na pregovore, zagovore in uganke, prav tako tudi tisti o prozi, kjer so obravnavane bajčne pripovedi, pripovedi o hudiču, legendne pripovedi, povedke, šale, anekdote in basni. V raziskavo ni vključeno Valvasorjevo gradivo, v katerem so številne razlagalne povedke o naših krajih, obdelane pa so pridige Svetokriškega, še bolj pa se avtorica posveča manj znanim Rogerijevim pridigam, v katerih je našla iztočnice za številne motive, ki so se uveljavili v slovenski literarni vedi in mitologiji (npr. zlata ptica, zlatorog). Temu obdobju in tudi vsem naslednjim je dodan razdelek o terminologiji, kjer so pregledana poimenovanja za različne vrste in žanre slovstvene folklore pri posamičnih avtorjih. S tem skoz čas sledi razvoju terminologije, povezane s slovstveno folkloro.

Slovstvena folklor v obdobju razsvetljenstva. Uvodoma so pregledani začetki zavestnega zanimanja za slovstveno folkloro, ki se je z Otoka razširilo po Evropi (zbirke folklornih pesmi, članki o t. i. ljudski ustvarjalnosti), in ugotavlja, da so se slovenski razsvetljenci s temi pobudami in vplivi srečevali bolj posredno kakor naravnost. Doslej so raziskovalci slovstvenih pojavov tega obdobja namenjali pozornost predvsem pesmi, kratke oblike in proza pa so bile zapostavljene, in prav to nesorazmerje skuša avtorica, vsaj načeloma, odpraviti. Od vključno tega poglavja je razdelek o kontekstu razširjen tudi na teksturo, saj je poleg sestavin, ki sodijo na ravnino teksta,

v virih mogoče razbrati tudi podatke o okoliščinah in načinu izvedbe, o interakciji med pripovedovalcem in poslušalci, menjavanju vlog med njimi ter razkriti vzgojne vidike slovstvene folklorne ipd. (takrat so, npr., začeli odklanjati strašljive pripovedi zaradi negativnih vzgojnih učinkov).

Slovstvena folklor v obdobju romantike. Z vidika slovstvene folkloristike je povzeto kulturno dogajanje v romantiki, ki pa je časovno raztegnjeno na vse 19. stoletje, saj se nekateri zbiralci in pisci še močno navezujejo na razsvetljenstvo, njihovo delovanje pa sega že v čas realizma. Tako po svojih nazorih niso vsi romantiki, imajo različne svetovne, literarne in življenjske nazore. Anton Martin Slomšek je nadaljeval z razsvetlenskimi načeli in si prizadeval okrepiti narodno zavest. Pomemben zapisovalec pripovedne snovi, čeprav v ilirščini, je bil Stanko Vraz; dragoceni so vsebina in tudi zapisi o teksturi in kontekstu. Pravljice sta zapisovala Matevž Ravnikar - Poženčan in Matija Valjavec, slednji že po znanstvenih načelih in s pomočjo dijakov po vsej Sloveniji. Njuno delo je bilo primerno ovrednoteno šele v zadnjem desetletju. V zapuščini Emila Korytka so bili odkriti zapisi slovenskih pravljič v nemščini, ki sta jih zapisala oče in sin Potrebujež iz Ribnice.

Slovstvena folklor v obdobju realizma. V tem času je prišlo do močne težnje po ohranitvi slovstvene folklorne, ki ji sledilo množično organizirano in spontano zbiranje gradiva, in to po vsem slovenskem prostoru, kar je kmalu prineslo tudi številne objave in zbirke. Opaznejšega zanimanja je bila deležna tudi folklorna proza. V ta čas sodijo prve znanstvene obravnave in pristopi do zapisovanja slovstvene folklorne: Krek, Križnik – prvi, ki je po navodilih J. Baudouina de Courtenaya zapisoval v narečju –, Štrekelj, Navratil, Valjavec, Volčič idr. Objavljena so bila metodična navodila za delo na terenu (zapisovati ime informatorja, kraj zapisa ipd.) in tudi vprašalnice o motivih/snovih, vendar kljub temu mnogo zapisovalcev ni sledilo načelom znanstvene akribije; veliko gradiva je bilo literariziranega, torej je šlo za folklorizem. Tudi objava gradiva v revijah tistega časa je bilo veliko, vendar pa so proti koncu 19. stoletja začele presihati.

V tem najobsežnejšem poglavju so ustaljeni razdelki še natančneje razčlenjeni. Avtorica poudari nekatera splošna vprašanja: narod, sosednji in drugi narodi, deželna in pokrajinska pripadnost, ki jo obdela še z vidika vsake slovenske pokrajine posebej na podlag objav, ki dokumentirajo krajevno prepoznavnost. V poglavje o jeziku so vključeni pogledi z vidika žive besede, etnolingvistične snovi, slovenskega jezika v javnosti, sociolingvistična vprašanja o jeziku in o zbiranju besedišča (Pleteršnik). V razdelku o zapisovanju slovstvene folklorne so pregledane pobude za zbiranje, vprašalnice in terensko gradivo (številčno ga je največ s Štajerskega), po tehtnosti pa so najpomembnejša opažanja Jana Baudouina de Courtenaya: gradivo (objave, zbirke in arhivski viri) je nato pregledano po vrstah - splošno, besedišče in folklorni obrazci, pesmi, pripovedi, zbirke (pesmi, pripovedi), Slovenska Matica. Posebni podrazdelki so namenjeni bajeslovju, žanrskim vprašanjem vsake vrste slovstvene folklorne posebej (folklorni obrazci, pesmi, proza) in sistemizaciji proznih žanrov (pravljič, povedk) – ti so razčlenjeni po motivih in snovi. Avtorica se ukvarja tudi s terminološkimi in žanrskimi interferencami med proznimi folklornimi žanri ter vprašanji folklorizma in folklorizacije.

Slovstvena folklor v obdobju moderne. Čas obsega približno le desetletje med 1895 in 1905, zato je tudi poglavje o njem najkrajše ter ni posebej razčlenjeno, z izjemo obravnave problemov z vidika slovstvene folklorne kot umetnosti govornega jezika. Z modernisti Murnom, Župančičem, predvsem pa s Cankarjevim simbolizmom je slovstvena folklor doživela razcvet v slovenski literaturi. Izdan je bil Pleteršnikov slovar, izhajati je začela Štrekljeva zbirka *Slovenske*

narodne pesmi, Murko je objavil poročilo o češkoslovanski narodopisni razstavi, Ivan Prijatelj se je posvečal literarni zgodovini, ob tem pa ni prezrl folklorističnih vprašanj, izhajati je začel *Časopis za zgodovino in narodopisje*.

Folklorna pesem je že bila deležna refleksije in analiz, prozni žanri pa so bili glede tega v zaostanku. Tudi zbiranje je upadalo, edini zaokroženi izdani prozni zbirki sta Šašljeve *Bisernice* in Gaberščkove *Narodne pripovedke v Soških planinah*, tudi objave slovstvene folklore v slovenski periodiki so bile maloštevilne.

Slovstvena folklor v obdobju ekspresionizma. V tem času je izšel zadnji zvezek Štrekljevih *Slovenskih narodnih pesmi*. Zgodovinsko gledano je bil to čas pretresov prve svetovne vojne in po njem, kar je močno odsevalo v slovensko literaturi. Opaziti je več ženskih avtoric, ki so v pravljicah literarizirale folklorno snov, kar lahko po mnenju Stanonikove pojasnimo kot vrsto tolažbe mater, ki so po vojni ostale same z otroki. Čeprav so se nekateri raziskovalci (Kelemina, Glonar) ukvarjali s teoretičnimi vprašanji, povezanimi (tudi) s slovstveno folkloro, je v tem času opazen proces propadanja slovstvene folklore, o čemer pričajo objave v osrednjem slovenskem literarnem tisku (*Dom in svet*, *Ljubljanski zvon*). Slovstveni folklori je bil skopo odmerjen prostor le na platnicah.

Slovstvena folklor v obdobju social/ističnega realizma. Proces literarizacije slovstvene folklore v literaturo se je nadaljeval z razširitvijo prostora za proletarce: pravljica se je preselila iz prvotno izključno kmečkega okolja tudi v delavsko okolje, v slabe socialne razmere (npr. Ludvik Mrzel, *Bog v Trbovljah*). Med drugo svetovno vojno in po njej je bila slovstvena folklor deležna različnih interpretacij, obe politični strani sta si jo skušali prikrojiti v svoj prid z instrumentalizacijo na eni strani in z idealizacijo na drugi. Je pa to tudi čas profesionalizacije raziskovanja slovstvene folklore; tako je npr. Anton Ocvirk interpretiral in utemeljeval simbole iz slovenske slovstvene folklore. Kljub temu je slovenska literarna veda slovstveno folkloro vse bolj potiskala na stranski tir. V letu 1951 je ustanovljen Inštitut za slovensko narodopisje, kjer sta Ivan Grafenauer in Milko Matičetov kot njegov naslednik profesionalno nadaljevala prejšnja prizadevanja, predvsem pa tudi orala ledino za slovstveno folkloristiko.

Vsako poglavje se konča s sklepom, v katerem so kratko povzete bistvene značilnosti obravnavanega obdobja. Terminologija v citatni obliki sledi izvornikom, sicer pa upošteva strokovno utemeljeno terminologijo. Z izjemo pomembnih imen (Valvasor, Pohlin, Ravnikar-Požencan, Valjavc, Križnik, Glonar, Moderndörfer, Grafenauer, Matičetov idr. za katere so »predvidene obravnave naravno nadaljevanje tega dela«) knjiga prinaša na enem mestu zbrano empirično problematiko slovenskega folklornega gradiva. Tako bo v pomoč raziskovalcem različnih ved, ki se pri delu neposredno ali posredno srečujejo s slovensko slovstveno folkloro, in tudi študentom kot študijska literatura. Delo ima okoli 5400 opomb pod črto; v opombah so namreč navedeni tudi vsi viri in literatura, posebnega seznama virov in literature in/ali imenskega kazala ob koncu knjige ni. Zato se bo moral uporabnik, ki bo želel najti kako določno informacijo, potruditi z iskanjem.

Barbara Ivančič Kutin